

Tokić Marić, S.

MIROVNI PLANOV I SPORAZUMI ZA BOSNU I HERCEGOVINU

Sažetak: Od početka agresije na Bosnu i Hercegovinu, točnije od 1991. godine vode se polemike o ustavnom uređenju BiH. Mirovni planovi i sporazumi koji su trebali odrediti ustavno uređenje BiH kao složene države nisu provedeni u djelo zbog različitog viđenja ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine od triju konstitutivnih naroda Hrvata, Srba i Bošnjaka/Muslimana. Jedan od dva uvjeta za priznanje BiH bio je i Cutileirov plan, koji je BiH odredio kao složenu državu sastavljenu od tri republike određene po etničkom principu. Taj dio plana u djelo nisu proveli predsjednik Izetbegović i izabrani bošnjački političari iako je to bio uvjet za priznanje samostalne i suverene BiH. Tri različita ustavna uređenja BiH koja zastupaju tri konstitutivna naroda BiH se protežu od početka rata pa do danas. Ta tri uređenja su: Bošnjaci – građansko uređenje; Hrvati – federalno uređenje; Srbi – vlastita država. Svi mirovni planovi za BiH su, osim zadovoljavanja brojnih čimbenika poput gospodarskih, kulturnih, vjerskih i drugih, uključivali prije svega i etnički čimbenik. Proglašenje svih planova za prekid rata podjelom BiH od većine bošnjačkih političara i dijela međunarodne zajednice je još jedan od pokušaja izgradnje BiH kao građanske države gdje bi vrijedilo pravilo jedan čovjek – jedan glas. Daytonskim mirovnim sporazumom došlo je do prekida rata u BiH i uspostave mira, ali nije došlo do uspostave održive i prosperitetne BiH. S novim ustavnim uređenjem, koje je nužno za postizanje jednakopravnosti triju konstitutivnih naroda, Bosna i Hercegovina bi ostvarila razvoj i bio bi joj olakšan pristup ulasku u Europsku uniju. Ostvarivanje jednakopravnosti među konstitutivnim narodima BiH može biti ostvareno samo drugačijim uređenjem Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: mirovni sporazumi, ustavno uređenje, Hrvati, BiH, treća federalna jedinica.

Podaci o autorima: doc. dr. sc. Silvana Marić Tokić, Sveučilište u Mostaru, Filozofski fakultet, Matice hrvatske bb, 88000 Mostar, Bosna i Hercegovina, ssillvana@gmail.com

PEACE PLANS AND AGREEMENTS FOR BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary: Since the beginning of the aggression against Bosnia and Herzegovina, more precisely, since 1991, there has been controversy over the constitutional arrangement of BiH. The Peace Plans and Agreements that were to determine the constitutional arrangement of BiH as a complex state, were not implemented, because of different views of the constitutional arrangement of Bosnia and Herzegovina by the three constituent peoples of Croats, Serbs and Bosniaks / Muslims. One of the two conditions for recognition of BiH was the Cutilleiros plan which had designated BiH as a complex state composed of three republics, defined by the ethnic principle. This part of the plan was not implemented by the president of Izetbegovic and the elected Bosniak politicians even though it was a condition for the recognition of independent and sovereign BiH. Three different constitutional arrangements of BiH representing the three constituent peoples of Bosnia and Herzegovina extend from the beginning of the war to date. These three arrangements are: Bosniaks-civic arrangement; Croats-federalism; Serb-their own state. All peace plans for BiH, apart from satisfying several factors such as economic, cultural, religious and other, included, above all, an ethnic factor. Proclaiming that all plans for the end of the war mean the division of Bosnia and Herzegovina, by a greater number of Bosniak politicians and part of the international community, is just another attempt to build BiH as a civil state where the rule of one man - one vote - would be applied.

The Dayton Peace Agreement has ended the war in Bosnia and Herzegovina and has established the peace, but there was no establishment of a sustainable and prosperous BiH. With the new constitutional arrangements, necessary to achieve the equality of the three constituent peoples, Bosnia and Herzegovina would have achieved development and the easier access to the European Union would have been provided. The achievement of equality between the constituent peoples of BiH can only be achieved by a different arrangement of Bosnia and Herzegovina

Keywords: peace treaties, constitutional order, Croats, BiH, third federal unit.

About the author: Ass. Prof. Marić Tokić, S.[ilvana], Ph. D., University of Mostar, Faculty of Philosophy, Matice hrvatske bb,88000 Mostar, Bosnia & Herzegovina, ssillvana@gmail.com

1. Uvod

Od samoga osnutka Bosne i Hercegovine, tj. postizanja njezine samostalnosti, vode se polemike o ustavnom uređenju BiH. Jedan od dva uvjeta za međunarodno priznanje BiH bio je Cutileirov plan, koji je odredio ustavno uređenje BiH kao države sastavljene od tri unije. Plan koji je potpisan za priznavanje BiH nikada nije proveden u djelo zbog odustajanja Alije Izetbegovića i muslimanskih političara koji su to pravdali raznim „strategijama i taktikama“ kojima su željeli postići samostalnost BiH. Tijekom sukoba u BiH ponuđeno je mnoštvo planova koji su trebali odrediti ustavno uređenje BiH i prekinuti sukobe triju zaraćenih strana. Potpis na sve ponuđene mirovne sporazume i planove za BiH su stavili hrvatski predstavnici u BiH i Hrvatskoj. Bošnjački i srpski predstavnici su odustajali od većine planova najviše zbog nemogućnosti dogovora o uređenju BiH. Bošnjaci su ustrajali na „cjelovitoj“ BiH kao unitarnoj državi, dok su srpski predstavnici željeli potpuno odcjepljenje osvojenih dijelova BiH ili stvaranje „države u državi“. Međunarodna zajednica i njezini predstavnici nisu bili dovoljno ustrajni u potpisivanju jednog od planova koji bi prekinuo daljnji sukob u BiH.

Cilj ovoga rada je prikazati sve oblike mogućih ustavnih uređenja za BiH koje su prihvatili hrvatski političari, a koji se u medijima nazivaju podjelom BiH i neprihvatanje tih planova od vodećih bošnjačkih i srpskih političara. Jedan od glavnih razloga za pisanje ovoga rada je prikazati kako bilo kakav oblik uređenja koji se ne temelji na federalizaciji BiH, bilo tijekom rata, ali i poslije rata, neće biti prihvaćen od bošnjačkih političara. Srpski političari se na svaki oblik novog ustavnog uređenja BiH pozivaju na Daytonski mirovni sporazum i opstanak Republike Srpske. Hrvati u BiH su majorizirani i marginalizirani te traže rješenje za postizanje ravnopravnosti koja nije ostvarena niti 22 godine nakon potpisivanja Daytonskog sporazuma.

2. Cutileirov plan

Početkom rata u BiH i na njezinom putu za samostalnost postavljena su dva uvjeta od međunarodne zajednice koja su trebala omogućiti da Bosna i Hercegovina postane samostalna i suverena država. Ta dva uvjeta su bila:

- referendum na kojem su se narodi BiH trebali izjasniti za samostalnost
- Cutileirov plan, koji je previđao uređenje BiH kao države sastavljene od triju jedinica temeljenih na nacionalnom ključu, uz poštivanje i drugih čimbenika neophodnih za održanje BiH.

I hrvatski i bošnjački političari su pristali na oba uvjeta kako bi BiH postala samostalna. Prvi uvjet izlazak na referendum i izglasavanje za suverenu i samostalnu BiH potvrđen je voljom Hrvata i Bošnjaka, Srbi su odbili izaći na referendum. Drugi uvjet je bio Cutileirov plan, koji

je potpisan, ali nije nikada proveden u djelo, i koji je trebao odrediti ključno pitanje, a to je ustavno uređenje BiH.

Pregovori su počeli u veljači 1992. godine u Sarajevu. Glavni pregovarač bio je Jose Cutileiro, po kojemu će plan i dobiti ime. Na pregovorima su uz predstavnike međunarodne zajednice sudjelovali predstavnici triju vodećih političkih stranaka triju konstitutivnih naroda BiH. Predstavnici Hrvatske demokratske zajednice su bili Mate Boban, Mile Lasić i I. Stanić, predstavnici Srpske demokratske stranke su bili Radovan Karadžić, Nikola Koljević i Momčilo Krajišnik, dok su predstavnici Stranke demokratske akcije bili Alija Izetbegović, R. Mahmutćehajić i N. Kadić. Pod točkom A Cutileirovog plana se nalazi srž ovog mirovnog plana:

A) „NEZAVISNOST

1. Bosna i Hercegovina će biti država sastavljena od tri konstitutivne jedinice zasnovane na nacionalnom principu i uz uvažavanje ekonomskih, zemljopisnih i drugih kriterija.
2. Bosna i Hercegovina ostaje u postojećim granicama, a Vlada BiH kao ni vlade konstitutivnih jedinica neće ohrabrivati bilo kakav zahtjev za priključenjem dijela njene teritorije nekoj od susjednih država.
3. Suverenitet počiva na građanima hrvatske, muslimanske i srpske nacionalnosti, kao i drugih nacija i nacionalnosti koje sve to pravo ostvaruju kroz građansku participaciju u konstitutivnim jedinicama i centralnim organima republike.”¹

Pregovori su vođeni s prekidima, a na jednom od dogovora, onom lisabonskom 21. i 22. veljače, je odlučeno da će BiH biti utemeljena od nekoliko entiteta. „Nastavak pregovora održan je u Lisabonu 21. i 22. veljače 1992. godine. Dogovoreno je da će buduća Bosna i Hercegovina ostati u postojećim granicama i da će budući ustavni ustroj biti temeljen na nekoliko entiteta.”² Iz ovoga slijedi da će Bosna i Hercegovina ostati u postojećim granicama i da će po ustavnom ustrojstvu biti sačinjena od nekoliko entiteta. Entiteti su trebali biti obilježeni etničkim predznakom, što znači Hrvati bi dobili svoj entitet, Srbi svoj, a Muslimani/Bošnjaci svoj entitet. Odlaganje s provođenjem Cutileirovog plana je dovelo do širenja srpske agresije na BiH, uz bošnjačku neodlučnost oko započinjanja rata u BiH. Opstruiranje Cutileirovog plana od bošnjačkih političara možemo vidjeti iz izjava njihovih javnih osoba koji u ovome i svakom sljedećem prijedlogu uređenja BiH vide podjelu BiH. Donosimo izjavu Alije Izetbegovića koja se odnosi na Cutileirov plan, a ona glasi:

„Mi vidimo koncesiju (ustupke) SDS-a u tome što je potvrdila nedjeljivost, teritorijalni integritet i nepro-mjenjivost granica BiH. Naša koncesija koju naravno nismo voljno učinili, ali Evropejci su nas savjetovali da to uradimo, jeste da pristajemo na izvjesnu reorganizaciju BiH na taj način što bi se uvažavali etnički razlozi u budućoj organizaciji Republike...To nije naš koncept, međutim, odlučili smo da krenemo tim putem da bismo konačno deblokirali taj proces, tim prije što su HDZ i SDS insistirali na takvom konceptu...iako takav koncept nema historijskog i drugog opravdanja, ako je to neka retrogradna organizacija, kao što mi poma-lo vjerujemo da jeste, život će to ukloniti i to, vjerujemo, veoma brzo.”³

1 OSLOBOĐENJE, 19. 3. 1992.

2 Ilić, Gordana: „HRVATI U BIH 1991.-1995. GODINE: NACIONALNI SUKOBI I ULOGA MEĐUNARODNE ZAJEDNICE U MIROVNIM PROCESIMA“, u: National security and the future, number 3, 2008., str. 103.

3 Begić, Kasim I.: Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991.-1996.), Sarajevo, Bosanska knjiga, 1997., str. 87.

Cutileirov mirovni plan je potpisan u Sarajevu 18. ožujka 1992. godine kao jedan od uvjeta za međunarodno priznanje BiH. Neprovođenje ovoga plana može se djelomično pripisati i politici Alije Izetbegovića i drugim vodećim bošnjačkim političarima koji su u ovome planu vidjeli nemogućnost uspostavljanja unitarne BiH. Što o neispunjenju ovoga plana kaže glavni pregovarač Jose Cutileiro možemo vidjeti iz ove izjave: "Uredniče, u vašem članku o Bosni (25. novembar) kažete da smo u februaru 1992., prije početka rata, 'Lord Carrington i ja skicirali ustav koji bi pretvorio zemlju u konfederaciju kantona švicarskog tipa. Muslimani su odbili da prihvate sporazum koji su vidjeli kao dezintegraciju Bosne'. Nije baš tako. Nakon nekoliko rundi pregovora, sve tri su se strane (Muslimani, Srbi i Hrvati) 18. marta 1992. u Sarajevu složile sa 'principima za buduće ustavno uređenje BiH' kao osnovom za buduće pregovore. To je nastavljeno, mape i ostalo, sve do ljeta, kada su Muslimani odustali od sporazuma. Da to nisu učinili, bosansko pitanje je moglo da bude riješeno ranije, sa manjim gubitkom (uglavnom muslimanskih) života i zemlje. Budimo fer, predsjednik Izetbegović i njegovi pomoćnici su, od onih stranaca čije namjere nisu bile loše i koji su mislili da oni znaju bolje, ohrabreni da odbace dogovor i bore se za unitarnu bosansku državu."⁴ Predsjednik Izetbegović će pokušati opravdati stavljanje svoga potpisa na plan primoranošću da se izbjegne srpska agresija na BiH i željom za međunarodnim priznanjem BiH. Ustavno uređenje BiH će i godinama nakon završetka rata ostati neriješeno pitanje za narode BiH. Svi planovi koji će uslijediti nakon neuspjelog Cutileirovog plana će biti samo pokušaji uređenja BiH na jednom od oblika etničkog uređenja BiH. Zadovoljenje interesa triju konstitutivnih naroda u složenoj BiH je moguće samo jednim od oblika uređenja gdje će biti zadovoljen etnički predznak BiH. Međunarodno priznanje BiH je ostvareno bez prethodnog određenja ustavnog rješenja za BiH i zadovoljavanja nacionalnih interesa, što će se odraziti i na sve ostale planove za prekid rata u BiH.

3. Vance-Owenov plan

Novi plan nakon neuspjelog Cutileirovog plana nosi naziv Vance-Owenov plan, po pregovaračima Cyrusu Vanceu i lordu Owenu. Taj plan je predviđao da Bosna i Hercegovina bude uređena na načelu „deset provincija“. Prema ovome planu Muslimanima bi pripalo 30 % teritorija BiH, Hrvati bi dobili 25 % teritorija BiH, a Srbi 45 % teritorija BiH, odnosno provincije koje bi pripale Muslimanima, Hrvatima i Srbima.

„Početkom 1993. Lord Owen i Cyrus Vance predstavili su plan, u mirovnim pregovorima o BiH poznat kao Vance-Owenov plan. Na prvi pogled je bio sjajan, svakomu je u nečem udovoljavao, nikomu potpuno: BiH je ostala država, ali podijeljena u deset autonomnih provincija, uglavnom iscrtanim prema načelima većinske etničke zastupljenosti; predviđeni su visoki standardi zaštite ljudskih prava, a Sarajevo, i eventualno cijela BiH, bili bi demilitarizirani. Dotad bi se tri vojske - vojska bosanskih Srba, koja je već kontrolirala oko 60 posto teritorija, te dotadašnji saveznici (uglavnom muslimanska) Armija BiH i (uglavnom hrvatski) HVO - povukle u granice svojih većinskih provincija.“⁵

Plan će odbiti Srbi koji se nisu htjeli odreći osvojenog dijela teritorija BiH i Muslimani koji bi time izgubili „Muslimansku državu“. Hrvati će prihvatiti i ovaj plan kao i sve prijašnje i sljedeće planove u želji da se zaustavi sukob u BiH.

4 Hećimović, Esad: Povratak u budućnost, BH Dani <http://www.bhdani.com/arhiva/215/t21511.shtml> (5. 2. 2010. god.)

5 Starešina, Višnja: *Vježbe u laboratoriju Balkan*, Zagreb, Naklada Ljevak, 2004. str. 137.

Za početak muslimansko-hrvatskog sukoba često se navodi i Vance-Owenov plan, tj. njegovo provođenje od strane Hrvata, prema nekima uzrok sukoba je prijevremeno provođenje plana. „Opće je prihvaćen, premda je pogrešan, argument da je muslimansko-hrvatski sukob u srednjoj Bosni izbio zbog toga što su bosanski Hrvati prerano i nemilosrdno nastojali primijeniti plan u onim provincijama srednje Bosne koje im je plan dodjeljivao.“⁶ Potpuno pogrešno jer sukob je počeo nakon pada Jajca, a to je bilo dva i pol mjeseca prije donošenje kantonalne karte Vance- Owenovog plana, sam vremenski argument pobija tezu da su Hrvati s provođenjem plana koji je već bio usuglašen između sva tri naroda započeli sukob s Muslimanima/Bošnjacima.

Bosna i Hercegovina je trebala biti sastavljena od deset provincija, u kojima bi se uvažavali ne samo etnički nego i gospodarski, vojni, kulturni, znanstveni i drugi kriteriji, a pokrajine bi nosile naziv prema većim sjedištima u njima. Svaki narod bi imao po tri provincije, dok bi Sarajevo kao glavni grad imalo poseban status.

„Prema Vance-Owenovu planu, u hrvatskim pokrajinama živjelo bi 23 % stanovništva, u muslimanskim 39 % a u srpskim 26 % stanovništva. U hrvatskim pokrajinama živjelo bi 62 % Hrvata, u muslimanskim 19 %, u srpskim 11 %, a u Sarajevu bi živjelo 8 % Hrvata od njihova ukupnog broja. Od ukupnog broja Muslimana, u muslimanskim pokrajinama bilo bi ih 56 %, u hrvatskim 17 %, u srpskim 13 %, a u Sarajevu bi ih bilo 14 %. Srpske pokrajine imale bi 51 % Srba, u muslimanskim bi ih pokrajinama bilo 26 %, a u hrvatskim 12 %, a u Sarajevu bi bilo 11 % Srba.“⁷

Zemljovid, odnosno dodijeljeni teritorij provincijama koje su trebale biti uređene prema nacionalnom čimbeniku, ali i svim ostalim čimbenicima, je bio najveća smetnja za potpisivanje plana. Predstavnik Srba Radovan Karadžić će potpisati plan, ali će ga srpski parlament odbiti, dok će muslimanski predstavnici zajedno s hrvatskim predstavnicima potpisati Vance-Owenov plan u veljači i ožujku 1993. godine. Jedan od glavnih uzroka sukoba između Bošnjaka i Hrvata se navodi Vance-Owenov plan iako činjenice navode potpuno druge razloge za bošnjačko-hrvatski sukob. Kao primjer su podaci o broju stradalih Hrvata tijekom sukoba s Bošnjacima navedene na stranici <http://www.hic.hr/dom/380/dom02.html>:

„U razdoblju od siječnja 1993. do veljače 1994., odnosno do potpisivanja Washingtonskog sporazuma, na području BiH pod nadzorom Armije BiH i muslimanskih vlasti događalo se sustavno, plansko i organizirano etničko čišćenje i protjerivanje Hrvata. U tom razdoblju je od muslimanske ruke smrtno stradalo preko 3.500 Hrvata, a s ognjišta je protjerano preko 128.000 Hrvata iz preko 400 naselja u kojima je uništeno preko 13.500 obiteljskih kuća.“⁸

Hrvati su u potpunosti prihvatili prijedlog koji se sastojao od tri dijela: ustavna načela, sporazum o prekidu neprijateljstva i zemljovid. Za predstavnika Srba Radovana Karadžića je zemljovid donekle bio prihvatljiv, kao osnova za početak pregovora. Odbacio je ustavna načela koja su ograničavala državu u državi, jer su Srbi željeli da njihove pokrajine jednoga dana postanu samostalna država. Nastavak pregovora je uključivao razgovor s predsjednikom Izetbegovićem, koji je prihvatio deset načela ustava, prijedloge o prekidu neprija-

6 „Pad Jajca ubrzao sukob u srednjoj Bosni“, u: *Vjesnik*, 1. travnja 2004.

7 Iličić, Gordana: „HRVATI U BIH 1991.-1995. GODINE: NACIONALNI SUKOB I ULOGA MEĐUNARODNE ZAJEDNICE U MIROVNIM PROCESIMA“, u: *National security and the future*, number 3, str. 105.

8 Čavalović, Vinko: „Kako je počeo rat u Bosni“, u: *Dom i svijet*, 11. 4. 2002., br. 380 <http://www.hic.hr/dom/380/dom02.html> (19. 9. 2011. god.)

teljstva, no rekao je da mu zemljovid „nije prihvatljiv“. „Teško je sa sigurnošću reći je li ga Izetbegović ikada uistinu prihvatio ili nije jer i njegovi su pristanci uvijek bili uvjetovani. Izvjesno je da je Izetbegović imao američku suglasnost za odugovlačenje i odbijanje plana.“⁹ Najveći prijevori su se vodili oko zemljovida koji je mijenjan mnogo puta da bi zadovoljio interese svih triju konstitutivnih naroda BiH. Srpski predstavnici su bili neodlučni u prihvatanju plana, ali s izmijenjenim zemljovidom će prihvatiti plan te će ga Radovan Karadžić potpisati 1. svibnja, ali će ga 6. svibnja odbaciti Paljanska skupština. Srpsko odugovlačenje s pregovorima i bošnjačko uvjetovanje za potpisivanje plana će dovesti do još jednog u nizu propalih planova oko ustavnog uređenja BiH i prijedloga sporazuma koji bi zaustavili rat u BiH. Predsjednik BiH Alija Izetbegović je uvjetovao svoj potpis sljedećim: „ako u predviđenom roku Srbi ne potpišu plan bošnjački političari odustaju od plana i povlače svoj potpis s dokumenta koji je trebao označiti prestanak agresije na BiH“.

Prema ustavnom uređenju Bosna i Hercegovina je ovim planom trebala biti decentralizirana država sastavljena od deset provincija, one bi imale velike ovlasti, ali bez međunarodnopravnog identiteta. Prema Ustavu, postajat će tri konstitutivna naroda, ali biti će priznati i ostali narodi. Pitanja koja su se ticala vitalnog interesa jednog od naroda bila bi regulirana ustavom. Predsjedništvo bi bilo sastavljeno od tri člana, svaki član bi predstavljao jedan konstitutivni narod, a bili bi izabrani od strane naroda. Ljudska prava će biti zaštićena na najvišoj razini. Zakonodavno tijelo bi se sastojalo od dva doma: Donji dom i Gornji dom. Stalnim odugovlačenjem s provođenjem Vance-Owenovog plana nastavljeni su sukobi u BiH. Ovaj plan nije uspio kao ni svi prijašnji planovi, no pregovori će se i dalje nastaviti, uz pokušaj pronalaženja rješenja za sva tri konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini, tj. za ustavno uređenje Bosne i Hercegovine i za prekid sukoba. Nastavak sukoba u BiH je popraćen informacijskim ratom u medijima gdje je svaki narod koristio medije u cilju podupiranja informacijskih strategija te kroz njih izgrađivao sliku rata prema vlastitom viđenju.

4.Owen-Stoltenbergov plan

Nakon još jednog neuspjelog plana za prekid sukoba u BiH javlja se novi plan koji po novom pregovaraču T. Stoltenbergu nosi naziv Owen-Stoltenbergov plan. Ovim planom država BiH je trebala biti uređena kao konfederacija. Pri predlaganju novoga mirovnog plana za rješenje sukoba na tlu Bosne i Hercegovine lord Owen u izjavi za BBC ističe da je njegov najveći problem privoljeti bosanske Muslimane da pregovaraju.¹⁰

Sastanak koji je označio početak pregovora je održan 15. i 16. lipnja u Ženevi, a sastanku su prisustvovali S. Milošević, F. Tuđman, A. Izetbegović, M. Bulatović, R. Karadžić i M. Boban. Na ovome susretu stvoren je novi plan pod nazivom „Unija triju republika“. Ni ovaj plan nije odgovarao Muslimanima/Bošnjacima jer bi im po ovome planu pripalo 23 % teritorija Bosne i Hercegovine. Svoje nezadovoljstvo će iskazivati tijekom cijelih pregovora. Kako i sam naziv plana kaže, Unija triju republika, Bosna i Hercegovina bi se sastojala od tri republike, podijeljene u pet područja: dva hrvatska, dva muslimanska i jedno nedjeljivo srpsko područje.

„Iz petosatne rasprave s predsjednicima Bulatovićem, Miloševićem i Tuđmanom 23. lipnja u Ženevi proizašlo je devet ustavnih načela. Nazvali smo ih srpsko-hrvatskim prijedlozima, a trojica predsjednika, iako nisu že-

⁹ Starešina, Višnja: *Vježbe u laboratoriju Balkan*, str. 141.

¹⁰ Begić, Kasim I.: *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991.-1996.)*, str. 132.

*Ijela da se načela pripisuju njima, pružili su im potporu i pomogli njihovom oblikovanju. Činio se da Karadžić i Boban iskreno prihvaćaju načela, te smo se obvezali izložiti njihov prijedlog sedmorici nazočnih članova Predsjedništva Bosne i Hercegovine – trojici Hrvata, trojici Srba i jednom Muslimanu. Preporučili smo toj sedmorici članova Predsjedništva da ne zauzimaju zajednički stav o devet načela na licu mjesta, budući da smo držali da bi ih najprije valjalo razmotriti s Izetbegovićem i Ganićem, koji nisu došli u Ženevu.*¹¹

Navedena načela su sadržavala promjene u odnosu na prethodni plan, a jedna od promjena je trebala biti da Bosna i Hercegovina treba biti konfederacija sačinjena od republika.

Javna propaganda koju su vodile sve tri strane, ali s različitom namjerom, je bila suglasna o uniji s tri republike, s time da su Muslimani prema novom zemljovidu trebali dobiti 30 % teritorija, dok Hrvati traže više od 20 % teritorija, Srbima je trebalo pripasti oko 45 % teritorija i koridor kroz Posavinu.

Bošnjački političari su u početku odbijali prisustvovati sastancima koji su se odnosili na ponuđeni plan, ali su na kraju ipak pristali na pregovore. Tijekom pregovora Izetbegović nije prihvaćao teritorijalnu podjelu te je tražio veći postotak teritorija za muslimansku republiku. Izetbegović je i ovaj plan nazvao „podjelom BiH“. U daljnjem nastavku pregovora bošnjački političari su optužili Hrvate i Srbe za nastavak sukoba i podjelu BiH iako bi ovim planom najviše izgubili Hrvati koji bi dobili 17.5 % teritorija BiH.

Razgovori su nastavljeni na britanskom nosaču zrakoplova „Invincible“. Jedan od navedenih razloga za nepotpisivanje plana jesu teritorijalna razgraničenja.

5. Plan s „Invinciblea“

Rješavanje pitanja oko teritorijalnog razgraničenja je održano 20. rujna 1993. god. na britanskom nosaču zrakoplova „Invincible“. Na sastanku su prisustvovali Tuđman, Milošević i Bulatović. Osim što je ovaj sastanak značio nastavak pregovora, on je sadržavao i mape razgraničenja republika, koje su bile najspornije tijekom cijelih pregovora.

*„Na konferenciji za tisak, održanoj 22. rujna, A. Izetbegović je izjavio da je na ovom sastanku učinjen skromni progres, spominjući i tri paralelna rješenja za izlaz na more (dio obale u Neumu, zakup na 99 godina luke Ploče sa slobodnom zonom, te luka na Neretvi), kao i verbalnu spremnost ‘srpske strane’ za male teritorijalne ustupke na području Međeđe i Ustiprača. Istovremeno najavljeno je ovom prilikom zasjedanje Skupštine RBiH.*¹²

Izetbegoviću je najvažnije od svega bilo dobiti izlaz „bosanske republike“ na more. Skupština koja je zasjedala 28. rujna je bila pod utjecajem prije održanog „Svebošnjačkog sabora“. Ono što je odlučeno na zasjedanju Skupštine i Sabora jest da se Ženevski sporazum prihvaća, ali da on nije u interesu bošnjačkog naroda.

Srbi nisu željeli izgubiti veći dio osvojenog teritorija BiH, iako su prema svim prijedlozima trebali dobiti veći dio teritorija nego što su nastanjivali sa srpskim pučanstvom 1991. god. Muslimani/Bošnjaci su također tražili izmjene na kartama razgraničenja, imali su tri zahtjeva: izlaz na more kod Neuma, ispravak granica u istočnoj Bosni, te ispravak granica u

11 Owen, David: *Balkanska odiseja*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada i Hrvatski institut za povijest, 1998., str. 238-239.

12 Kasim, Begić: *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991.-1996.)*, str. 146.

Krajini. Srbi i Hrvati su se odrekli tri posto teritorija u korist Bošnjaka/Muslimana. Jedino su Hrvati bili ti koji nisu tražili neke veće promjene i veći dio teritorija BiH iako su na to imali pravo, po popisu stanovništva iz 1991. god.

Zaključni prijedlog, odnosno ispravak karata o razgraničenju je predstavljen 22. prosinca 1993. god. Na sastanku ministara EU-a u Bruxellesu je odlučeno da republika s većinskim muslimansko-bošnjačkim stanovništvom obuhvaća 33,33 % teritorija BiH, republika s većinskim srpskim stanovništvom 49 % teritorija, a republika s većinskim hrvatskim stanovništvom 17,50 % teritorija BiH.¹³ Ovaj sporazum neće donijeti veće pomake u pregovorima, niti će doći do zaustavljanja rata na tlu BiH. I dalje će ostati sporno petnaest područja, oko kojih se nisu mogle usuglasiti zaraćene strane u BiH. Ovaj plan je bio samo korak naprijed u pregovorima, tako da ni nastavak pregovora koji je se dogodio 18. siječnja 1994. i 12. veljače 1994. god. nije donio suglasnost oko spornih područja. Na „Invisibleu“ nije ništa potpisano, ali su doneseni određeni dogovori koji će služiti kao podloga za daljnji nastavak pregovora.

6. Plan akcije Europske unije

Europska unija¹⁴ je pokrenula inicijativu za daljnji nastavak pregovora, koji su trebali početi od dogovora postignutih na „Invisibleu“. U Ženevi je 18. studenoga 1993. god. na francusko-njemačku inicijativu (koju su pokrenuli njihovi ministri vanjskih poslova Juppe i Kinkel) održani odvojeni sastanci s Bobanom, Karadžićem i Silajdžićem, kao predstavnicima triju ravnopravnih naroda. Ovaj plan je nastojao pregovore prenijeti na cijelu bivšu Jugoslaviju, a ne samo na područje Bosne i Hercegovine. Sva nastojanja oko potpisivanja ovoga plana bila su usmjerena prema Bošnjacima i njihovim izabranim predstavnicima zbog nemogućnosti postizanja dogovora s njihovim predstavnicima tijekom cijelog rata.

Podržavani od strane SAD-a Muslimani su bili ti koji su stalno usporavali tijek pregovora i postizanje mirnodopskog rješenja za Bosnu i Hercegovinu. Kako David Owen u svojoj knjizi *Balkanska odiseja* kaže:

„Istaknuli smo da je pomanjkanje jedinstva među čelnictvom bosanskih Muslimana krivo što su izgubili više prilika za zaustavljanje rata. Prvo su dobili Carringtonov-Cutileirov plan; zatim su mjesecima razmišljali da li da prihvate Vance-Owenov plan, te su ga u tom procesu oslabili; a sada su u posljednjem trenutku odbili paket Invisible. Sve je to ukazivalo na činjenicu da, želimo li da Muslimani prihvate bilo kakav plan akcije Europske unije, neka ih vanjska vlada mora u to uvjeriti.“¹⁵

U Luxemburgu će se nastaviti pregovori 22. studenoga, na kojima će se predložiti usvajanje *Humanitarnog plana akcije* i nastaviti će se razgovor o političkom procesu. Nakon ovoga sastanka uslijedio je sastanak ministara vanjskih poslova Dvanaestorice u Ženevi sa sukobljenim stranama 29. studenoga. Sa sukobljenim stranama će započeti iscrpni pregovori, a jedna od glavnih tema ovoga sastanka će biti dostava humanitarne pomoći. Srbi i Hrvati će pristati na ustupke Muslimanima, ali od Muslimana se traži potvrda da su teritorijalni

13 Usp. Begić, Kasim I.: *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991.-1996.)*, str. 159.

14 Počeci Europske zajednice sežu u 1952. god. kada je osnovana Zajednica za ugljen i čelik (osnivači ove zajednice su šest europskih zemalja: Belgija, Francuska, Italija, Luksemburg, Nizozemska i Zapadna Njemačka). Osnova ove zajednice je bila ekonomske prirode, no poslije će doći do povezivanja i drugih područja. Europska zajednica 1. studenog 1993. god. mijenja naziv u Europska unija.

15 Owen, David: *Balkanska odiseja*, str. 281.

zahtjevi jedina prepreka potpisivanju Owen-Stoltenebergovog plana.

„Izetbegović je pozvao na povrat okupiranih teritorija, muslimanski suverenitet nad Neumom i razmještanje postrojbi SAD-a/NATO-a samo na teritoriju republike s većinskim muslimanskim pučanstvom u vrijeme provedbe dogovora. Tuđman je prihvatio zahtjev za modus vivendi¹⁶ u UNPA područjima pod uvjetom da se dogovori rok za provedbu Vanceovog plana. U tvrdoj izjavi, Milošević je tražio da se trenutno suspendiraju sankcije te da se pozornost usmjeri na srpsko-muslimanske pregovore o Sarajevu i hrvatsko-muslimanske pregovore o pristupu moru.“¹⁷

Dogovor se nije mogao postići o Neumu, Hrvati su pristali na većinu ponuđenih rješenja u vezi s razgraničenjem, no Izetbegović nije odustajao od Neuma, iako je Tuđman imao ponuđeno rješenje za izlaz na more na Prevlaci.

Srbi bi dobili 49 % teritorija Bosne i Hercegovine. Taj dogovor je bio osnova za kasnije uređenje Bosne i Hercegovine: Federacija BiH koja uključuje 51 % teritorija BiH i Republika Srpska s 49 % teritorija. Sada je najveći problem bio odrediti položaj Sarajeva i Mostara, kome će pripasti koji dio je bilo jedno od težih pitanja. Muslimani su za Mostar tražili isti status kao za Sarajevo, no Hrvati predvođeni Matom Bobanom su izjavili da će uprava EU nad Mostarom biti logična ako se proširi i na Zenicu i Tuzlu jer ta dva grada imaju veći broj Hrvata nego što Mostar ima Muslimana. Muslimani su napredujući u borbama s Hrvatima stalno odustajali od potpisivanja sporazuma o tri republike, želeći ostvariti za sebe što bolje pozicije u ratu s Hrvatima i Srbima. Ako posjedujete veći teritorij, vaši zahtjevi postaju sve veći u pregovorima, to je jedan od mogućih uzroka nastavka sukoba u BiH.

Stoltenberg će se ubrzo povući s mjesta supredsjedatelja, a zamijenit će ga Yasushi Akashi (UN-ov diplomat zadužen za operaciju UN-a u Kambodži).

„Nezadovoljni nastavkom pregovora i pod pritiskom javnosti da je prosrpski naklonjen, u veljači 1994. Europski je parlament tražio razrješenje Davida Owena kao posrednika i predstavnika Europske unije u mirovnim procesima. Tim činom prestalo je posredništvo dvojca Owena i Stoltenberga, a na scenu su aktivno stupile Sjedinjene Američke Države.“¹⁸

I ovaj plan je propao kao i svi prethodni planovi ponuđeni za prekid sukoba u BiH. Uzroke možemo tražiti kod sve tri strane u sukobu, Hrvata, Srba i Bošnjaka, ali jednu od većih krivica snose vanjski čimbenici koji nisu jače ustrajali na stavljanju potpisa na jedna od ponuđenih planova.

7. Washingtonski sporazum

¹⁶ Modus vivendi je Grayeva politička koncepcija koju on povezuje s Hobbesovom političkom teorijom čija je svrha bila privremena uspostava suživota nepomirljivih strana, odnosno načina života. Dakle, modus vivendi je rješenje koje želi ograničiti djelokrug političke nesigurnosti u pluralnim društvima na način osiguravanja minimalnog sadržaja suživota. S obzirom na to da se pojavljuje kao potencijalno rješenje za suvremena društva obilježena vrijednosno-pluralističkim sukobima, autor će razmatrati mogućnost uspješnosti modus vivendi koncepcije suživota. Riječ je o činjenici da modus vivendi biva predmetom kritike kao koncepcija koji generira probleme na koje ne daje odgovore, poput pitanja stabilnosti i moralnosti/pravednosti. U prijevodu modus vivendi znači zajednički suživot.

¹⁷ Owen, David: *Balkanska odiseja*, str. 283.

¹⁸ Ilićić, Gordana: „HRVATI U BIH 1991.-1995. GODINE: NACIONALNI SUKOBI I ULOGA MEĐUNARODNE ZAJEDNICE U MIROVNIM PROCESIMA“, u: *National security and the future*, number 3, 2008, str. 109.

Washingtonski sporazum će nastati nakon brojnih pregovaranja između bošnjačke i hrvatske strane. „Ovaj je dokument samo prvi korak, ali korak u pravom smjeru“, rekao je Bill Clinton, američki predsjednik, nakon potpisivanja sporazuma o uspostavi Federacije BiH.¹⁹ Američka administracija je s pregovaračem Charlesom Redmanom, uz njemačku inicijativu, bila glavni pokretač ovoga sporazuma.

„Sporazum u Washingtonu je potpisan 18. ožujka 1994. god., a njegovi sastavni dijelovi su: Prijedlog ustava Federacije Bosne i Hercegovine, Preliminarni sporazum o uspostavljanju konfederacije između Federacije BiH i Republike Hrvatske te Sporazum koji obezbjeđuje Federaciji pristup Jadranskom moru kroz teritoriju Hrvatske i Sporazum kojim Hrvatska dobiva pravo tranzita kroz općinu Neum. Sastavni dio Washingtonskog sporazuma jeste i Vojni sporazum zaključen u Splitu 12. ožujka 1994. god.“²⁰

Predstavnici HVO-a i Armije BiH su u Splitu, 11. i 12. ožujka dogovorili i potpisali *Vojni sporazum o nenapadanju i suradnji*.²¹ Iako je već 1992. god., to znači čak tri godine prije ovoga sporazuma, postojao Sporazum o zajedničkoj obrani HVO-a i Armije BiH protiv srpskih postrojbi. „Tri godine prije toga (21. srpnja 1992.) zaključen je sličan sporazum između Tuđmana i Izetbegovića, posebno što se tiče suradnje HVO-a i Armije BiH protiv srpske agresije, koji nije zaživio isključivo zbog opstrukcije Alije Izetbegovića.“²² Nakon potpisivanja vojnoga sporazuma uslijedila je zajednička obrana od srpskoga agresora. Odobreno je i ulaganje snaga HV - Hrvatske vojske na teritorij Bosne i Hercegovine. Tada započinje akcija oslobađanja teritorija BiH pod srpskom okupacijom. Prije potpisivanja Washingtonskog sporazuma došlo je do brojnih susreta Izetbegovića i Tuđmana. U Bonnu je početkom siječnja 1994. god. proizašao sporazum pod nazivom *Ugovorni sporazum o uspostavljanju trajnog i cjelovitog mira između hrvatskog i bošnjačko-muslimanskog naroda u BiH i o osnovama daljnjeg zajedničkog života*.²³

Pregovori o Washingtonskom sporazumu su vođeni tijekom veljače i ožujka. Washingtonski sporazum je potpisan između bosanskohercegovačkih Hrvata (predstavljenih Krešimirom Zubakom u ime Hrvatske Republike Herceg Bosne), zatim Republike Hrvatske na čelu s predsjednikom Franjom Tuđmanom i s bosanskohercegovačkom vladom, u kojoj su dominirali Muslimani/Bošnjaci, s Alijom Izetbegovićem i Harisom Silajdžićem. Sporazum je doveo do prekida sukoba Armije BiH (Armije Bosne i Hercegovine) i HVO-a (Hrvatskog vijeća obrane). Savezništvo Armije BiH (A BiH) i Hrvatskog vijeća obrane (HVO) bila je strateška prekretnica koja je odredila ishod rata. Time je stvorena Federacija Bosne i Hercegovine. Ovaj sporazum je privremeno riješio sukob između dva naroda u BiH, Hrvata i Bošnjaka, ali s odmicanjem vremena njegove negativne strane su postojale sve veće. Tijekom pregovora između Hrvatske i Bosne i Hercegovine potpisani su brojni dogovori, među njima dva sporazuma su vrlo bitna, to je *Okvirni sporazum o uspostavljanju Federacije u područjima Bosne i Hercegovine s većinskim bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom* i *Okvirni preliminarnog sporazuma o principima i osnovama za osnivanje konfederacije između Republike*

19 Starešina, Višnja: *Vježbe u laboratoriju Balkan*, str. 187.

20 Begić, Kasim I.: *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991.-1996.)*, str. 165.

21 Jonjić, Tomislav: Velika Britanija i razbijanje BiH http://www.tomislavjonjic.iz.hr/VII_10_britanija.html (17. 9. 2011. god.)

22 Boras, Franjo: *Bosansko-hercegovački kaos 1990.-1995.*, Mostar, Matica Hrvatska, 2006., str. 276.

23 Ilić, Gordana: „HRVATI U BIH 1991.-1995. GODINE: NACIONALNI SUKOBI I ULOGA MEĐUNARODNE ZAJEDNICE U MIROVNIM PROCESIMA“, u: *National security and the future*, number 3, 2008., str. 109.

*Hrvatske i Federacije.*²⁴ Svoj potpis na dokumente su stavili predsjednik Franjo Tuđman i Krešimir Zubak ispred hrvatskoga naroda, u ime muslimansko-bošnjačkog naroda potpise su stavili predsjednik Alija Izetbegović i Haris Silajdžić. Kao što smo već rekli, predstavnici Hrvata i Muslimana su u Washingtonu 18. ožujka 1994. potpisali sporazum o Federaciji BiH, a u isto vrijeme i na istom mjestu predsjednici Republike Hrvatske i Republike BiH, Franjo Tuđman i Alija Izetbegović, potpisali su *Sporazum o uspostavi konfederacije između Republike Hrvatske i Federacije Bosne i Hercegovine*. Konfederacija između Republike Hrvatske i Federacije Bosne i Hercegovine nikada neće zaživjeti, iako je to u početku bila jedna od točaka Washingtonskog sporazuma. Ministar vanjskih poslova Mate Granić je izjavio da je bio svjestan da taj dogovor ako se i postigne nikada neće zaživjeti, po njemu je to bila samo obmana predstavnika Hrvatske Republike Herceg Bosne.

Test Ustava Federacije BiH je Skupština Republike Bosne i Hercegovine usvojila 30. ožujka 1994. god. Ta skupština (koja je se sastojala od istih članova iz 1992.) je trebala potvrditi sve odluke Ratnoga predsjedništva koje je preuzelo ulogu Skupštine 1992., a koje nikada nije ni postojalo. Članovi iz hrvatskoga naroda su napustili sjednicu, a članovi iz bošnjačkoga naroda i drugih naroda su potvrdili odluke nepostojećeg Ratnoga predsjedništva, što dovodi u pitanje i sam Ustav BiH koji nije potvrđen od članova hrvatskoga naroda. Predstavnicima srpskoga naroda je upućen „otvoren poziv“ da prihvate Federaciju BiH kao i Ustav Federacije, no odluka o teritoriju sa srpskim stanovništvom je trebala biti riješena u sklopu Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji. Ovim ustavom su donesena dva ustava: Ustav Republike BiH i Ustav Federacije BiH.

„...od brojnih razlika između ova dva ustava posebno se ističu dvije: Ustav RBiH podrazumijeva u pogledu državnog uređenja jedinstvenu (unitarnu) državu sa visokim stepenom decentralizacije i dekoncentracije vlasti, dok Ustav Federacije pretpostavlja federalno ustrojstvo; kod organizacije vlasti odnosno društvenog uređenja ustavni sistem BiH u suštini još uvijek zadržava jedinstvo vlasti sa skupštinom kao najvišem organu vlasti kojoj su odgovorni Vlada i drugi izvršni organi, dok ustavni sistem Federacije pretpostavlja u osnovi sistem podijele vlasti, doduše bez konsekvantne izvedbe (jer se predsjednik i predsjednici ne biraju neposredno već u federalnom parlamentu).“²⁵

Prema Ustavu, Federacija ima svoje nadležnosti, a županije (kantoni) svoje. Pojedine nadležnosti koje su u sporazumu dodijeljene kantonima će im poslije biti oduzete, poput prava na odlučivanje o radiju i TV-u, odnosno o dodijeli frekvencija, kao i kulturne i prosvjetne nadležnosti, ali i pitanje energenata. Sve ove nadležnosti su trebale biti u rukama županija (kantona), a ne Federacije BiH, no to se poslije neće poštovati.

Nakon potpisivanja Sporazuma jedini korak naprijed koji je učinjen je bio izbor predsjednika. Predsjednici, odnosno podpredsjednici će dolaziti na svoja mjesto pravilom ako je sada predsjednik Hrvat, potpredsjednik će biti Bošnjak i obrnuto.

Federacija je kao i svi prethodni sporazumi organizirana po etničkom principu, iako su prethodni sporazumi optuživani da Bosnu i Hercegovinu dijele među narodima. „Vrhunac je uslijedio na kraju: i Amerikanci, koji su se tako zdušno opirali podjeli po etničkom kriteriju, već su u Washingtonskom sporazumu pokazali pripravnost na napuštanje te politike. U Daytonu su presudili, nagradivši agresora i ostavivši dva naroda koji su bili žrtve agresije, da se prepiru oko preostalih kostiju.“²⁶

²⁴ Usp. Owen, David: *Balkanska odiseja*, str. 323.

²⁵ Begić, Kasim: *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991.-1996)*, str. 173.

²⁶ Jonjić, Tomislav: Velika Britanija i razbijanje BiH http://www.tomislavjonjic.iz.hr/VII_10_britanija.html (17. 9. 2011. god.)

Nakon potpisivanja Washingtonskog sporazuma i uspostave Federacije BiH trebalo je postići dogovor sa Srbima za prekid rata. Srbi su željeli zadržati osvojeni teritorij BiH. Obrana Hrvata i Muslimana/Bošnjaka od srpske agresije se nastavlja, jer Srbi i dalje drže veći dio BiH.

„Kako ne treba očekivati suglasnost srpske strane na bilo kakvu bližu vezanost s hrvatsko-muslimanskom Federacijom, a pogotovo ne suglasnot o povratku prognanika (ratna strategija i taktika u BiH, kao i u Hrvatskoj, bili su prilagođeni etničkom čišćenju, što je bio i temeljni zadatak vođenih operacija), realnost budućih odnosa treba tražiti u osiguranju teritorija od najmanje 51 posto i vezanju Hrvata i Muslimana koji žive u dvije države na temelju zajedničkih interesa. Uvažavajući potrebu i htijenje Muslimama-Bošnjaka da i oni imaju svoju državu, ali i interese Hrvata na prostoru Bosne i Hercegovine, Federacija BiH predstavlja suglasno odredbama Ustava, dovoljan okvir za usaglašavanje. Gradnja Federacije predstavljat će sasvim izvjesno dug i kompliciran proces, gdje će se javljati nastojanja Muslimana ka uspostavi onih funkcija koje osiguravaju transparentnost državnosti i još dalje od toga, potvrđuju zasebnost Bosne i Hercegovine uz mogući upliv nacionalnoga muslimanskog karaktera.“²⁷

Konačni sporazum o Ustavu Bosne i Hercegovine je potpisan 13. ožujka u Washingtonu, a 18. ožujka je potpisan Okvirni sporazum o uspostavi konfederacije između Republike Hrvatske i Federacije Bosne i Hercegovine. Srbi su 22. ožujka zatražili da se odrede granice Federacije i Republike Srpske i da se Republika Srpska prizna kao neovisna država.

8. Daytonski sporazum

Ulazeći u petu godinu rata u BiH i Hrvatskoj končano je došlo do prekida ratnih djelovanja. U Daytonu u mjesecu studenom 1995. potpisan je prekid rata između Srba, Hrvata i Bošnjaka. Glavnu i odlučujuću riječ u pregovorima je vodila američka diplomacija na čelu s Billom Clintonom. Hrvate je u pregovorima zastupala delegacija Republike Hrvatske na čelu s predsjednikom dr. Franjom Tuđmanom i delegacija Federacije BiH na čelu s predsjednikom Krešimirom Zubakom. Bošnjake je predstavljala delegacija BiH na čelu s predsjednikom Predsjedništva Alijom Izetbegovićem, a Srbe delegacija SR Srbije na čelu sa Slobodanom Miloševićem. Nakon potpisivanja sporazuma o uspostavi Federacije BiH Hrvati i Bošnjaci su združenim snagama uspjeli nadvladati srpsku vojsku i osloboditi veći dio Bosne i Hercegovine, a sve to uz obilnu američku podršku.

„Združene snage HVO-a i HV-a zauzimaju Glamoč i Grahovo, otvarajući prilaze Kninu. Zahvaljujući Miloševiću osjećaju za realan odnos snaga, otpor je minimalan, područja u koja ulaze dobrim dijelom su napuštena. Tuđman i Izetbegović pod američkim pokroviteljstvom, potpisuju Splitsku deklaraciju o vojnoj pomoći. Iz Bihaća Duraković šalje apele za pomoć. A bez oslobađanja Knina i hrvatskih okupiranih područja ne može se spasiti Bihać. To se zove stvoriti 'razlog', rekli bi diskretni američki konzultanti. To su vještine političkog i medijskog pokrivanja vojnih operacija valjanim i uvjerljivim obrambenim razlozima, kakve Izetbegović, a osobito Tuđman, nikada prije, a ni poslije nisu demantirali.“²⁸

27 Vladislav Pogarčić: „Ustavni aranžmani za Bosnu i Hercegovinu“, u: *Zbornik rasprava Herceg-Bosna ili...*, Mostar, Ziral, 1996., str. 204-205.

28 Starešina, Višnja: *Vježbe u laboratoriju Balkan*, str. 243.

Sjedinjene Američke Države su najavile raketiranje srpskih postrojbi, zatim ukidanje embarga na uvoz oružja govoreći time da mora doći do prestanka srpskih napada na Hrvatsku i BiH. „Intenzivni NATO-ovi zračni napadi, praktički američki zračni napadi, na srpske pozicije i komunikacije počeli su u 2 sata ujutro 30. rujna. Bila je to prva vojna intervencija NATO-a.“²⁹ U Daytonu, točnije u zračnoj luci Wright Petersson, Ohio, SAD od 1. do 20. studenog po prvi put su se sastali predstavnici triju naroda.

„Sporazumne strane dogovorile su se da će međusobne odnose uređivati u skladu s načelima Povelje UN-a., Završnog dokumenta iz Helsinkija i drugih dokumenata organizacije za sigurnost i suradnju u Europi. Pozdravile su i odobrile postignute dogovore o vojnim aspektima mirovnog rješenja, razgraničenju na dva entiteta: Federaciju BiH i republiku Srpsku, izborni program za Bosnu i Hercegovinu, Ustav BiH, osnivanje Arbitražnog suda, Komisije za ljudska prava, izbjeglice i raseljene osobe i druge komisije. Savezna Republika Jugoslavija i republika Bosna i Hercegovina priznale su se međusobno kao savezne i neovisne države unutar svojih granica.“³⁰

Ovim sporazumom je BiH sastavljena iz dva entiteta, Federacije BiH i Republike Srpske, te neutralnog područja Brčko Distrikt. Podijelivši Bosnu i Hercegovinu na dva entiteta, pri čemu jedan entitet sačinjavaju većinski Bošnjaci i Hrvati (Federaciju BiH), a drugi entitet Republiku Srpsku većinski Srbi još jednom je potvrđena „podjela“ BiH od strane stranih predstavnika.

Srbi su potpisivanjem Daytonu dobili 49 % teritorija BiH koji dobiva entitetski naziv Republika Srpska, u sklopu države Bosne i Hercegovine.

Od stranih pregovarača pri potpisivanju Daytonu glavnu riječ su imali Carl Bildt i Richard Holbrooke. U početku pregovora nije se računalo na pristajanje Srba na bilo kakve ustupke, posebice bosanskohercegovačkih Srba, ali umjesto predstavnika bosanskohercegovačkih Srba, Karadžića i Mladića, glavnu riječ je imao predsjednik Srbije Slobodan Milošević, koji je odbijanjem davanja bilo kakve pomoći bosanskohercegovačkim Srbima „prisilio“ ih na potpisivanje sporazuma.

Prvo je potpisan Opći okvirni sporazum koji je sadržavao 11 aneksa i šest dodatnih sporazuma.

„Daytonski sporazum-formalno nazvan ‘Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini’ (General Framework Agreement for Peace, GFAP)-koji je potpisan 14. decembra u Parizu, obavezao je sve strane da se pridržavaju principa nacрта Ujedinjenih naroda i dokumenata Organizacije za sigurnost i suradnju u Evropi i da sve sporove rješavaju mirnim putem. Tim dokumentima je Bosna i Hercegovina ustrojena kao zajednička država konstitutivnih naroda Bošnjaka, Hrvata i Srba. Sarajevo je ostalo glavni grad. Bosnu i Hercegovinu sada čine dva entiteta, federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska. Svi građani oba entiteta su građani Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina je demokratska država u kojoj su zajamčena osnovna prava i najviši standardi ljudskih prava.“³¹

Osim 11 aneksa postojao je i Sporazum o parafiranju Općeg okvirnog sporazuma.

Od svih jedanaest aneksa najviše pozornosti privlači Aneks 4 Ustav Bosne i Hercegovine. Prema Ustavu, Bosna i Hercegovina im dvodomni sustav: Predstavnički dom i Parlamentarnu skupštinu. Predstavnički dom ima 15 zastupnika (po pet iz tri konstitutivna naroda),

29 Starešina, Višnja: *Vježbe u laboratoriju Balkan*, str. 259.

30 Boras, Franjo: *Kako je umirala Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina*, Mostar, M.P. Cartonprint Co, 2002., str. 175.

31 Petrisch, Wolfgang: *Bosna i Hercegovina od Daytonu do Europe*, Sarajevo, Svjetlost, 2002., str. 54.

a Predstavnička skupština 42 zastupnika (2/3 zastupnika se bira iz Federacije a 1/3 iz Republike Srpske). Na vrhu države je tročlano Predsjedništvo (jedan Hrvat, jedan Bošnjak, jedan Srbin) a mjesto vlade zauzima Vijeće ministara. Ustavni sud ima devet članova, četiri iz Federacije, a dva iz Republike Srpske, dok ostale određuje predsjednik Europskog suda za ljudska prava u Strasbourgu. „Ustavni sud (Aneks 4, članak IV) odlučuje većinom glasova, dakle može nadglasati jednu nacionalnu stranu. Za osiguranje ljudskih prava оформljena je Komisija za ljudska prava koja se sastoji od jednog Ureda ombudsmana i jednog suda, tj. Vijeća za ljudska prava (aneks 5).“³² Iz ovih aneksa vidimo da i dalje postoje podjele po nacionalnom ključu iako se međunarodni predstavnici od toga ograđuju. U nizu aneksa ne postoji aneks koji se odnosi na medije koji bi regulirao podjelu medija između tri konstitutivna naroda, kao i pravo svakoga naroda na medij na svome jeziku.

Dayton je potvrdio konstitutivnost i ravnopravnost triju naroda u Bosni i Hercegovini Hrvata, Bošnjaka i Srba, ali nije doprinio njezinom provođenju u praksi. Svaki od naroda ima pravo veta na odluku koja nije u skladu s njegovim nacionalnim interesima, to pravo veta su par puta zatražili Hrvati pozivajući se na ugrožavanje njihovog nacionalnog interesa ali ono nije uvaženo. „Štoviše, tvrdi se da je Daytonski sporazum otvorio hrvatsko nacionalno pitanje u BiH, jer je međunacionalne odnose uredio ‘na štetu hrvatskoga naroda’“³³

Vlast nad Bosnom i Hercegovinom nakon uspostavljanja *Daytona* su preuzele strane zemlje uspostavom međunarodnog protektorata koji može poništiti sve državne odluke, pa čak i one koje proglašava Ustavni sud BiH, što se dogodilo 2011. god. kada je Valentin Inzko proglasio važećom formiranu državnu vlast koju je Ustavni sud proglasio nevažećom. „U blažim formulacijama konstatira se da Bosnom i Hercegovinom vlada visoki predstavnik međunarodne zajednice kao ‘nekom vrstom poluprotektorata’ ili da državna vlast u njoj funkcionira samo ‘pod velikim pritiskom predstavnika međunarodne zajednice.’“³⁴ Visoki predstavnik ima zakonodavne ovlasti jer može donositi konačne i obvezujuće odluke, a odluke koje je usvojio parlament ili skupština može proglasiti nevažećima. Osim njega strani pripadnici su i suci i tužitelji. Guverner Središnje banke je također strani državljanin. I mnoštvo drugih osoba koje su bitne za djelovanje jedne suverene i samostalne države su strani državljani.

„Imajući neograničenu vlast na svim razinama Ured visokog predstavnika se dao u akciju preustroja Bosne i Hercegovine po mjerilima koja prema njihovom mišljenju odgovaraju dostignućima moderna pluralizma.’ Međutim taj pluralizam razvija se u sjeni neograničene vlasti pojedinca, visokog predstavnika kao međunarodnog namjesnika koji je člankom 5 Aneksa X Općeg okvirnog sporazuma za BiH, određen kao konačni autoritet u zemlji glede tumačenja daytonskog ustava i Sporazuma o provedbi civilnog dijela Mirovnog ugovora.“³⁵

Glavni i osnovni cilj pri potpisivanju Daytonskog sporazuma je bio postići prestanak rata u Bosni i Hercegovini. Sve tri strane i Hrvati i Srbi i Bošnjaci su bili za prekid rata i uspostavu mira, nakon godina stradanja i razaranja. Srbi su bili primorani potpisati sporazum jer više nisu bili podržavani kao prije od strane SR Jugoslavije. Hrvatska vojska je nakon uspjeha u vojnim akcijama Oluji i Bljesku bila već nadomak Banja Luke u suradnji s HVO-om i Armijom BiH. Hrvati su odnijeli brojne pobjede na vojnom polju, ali zato su izgubili rat na informacijskom polju. Bošnjaci/Muslimani su željeli okončanje rata jer je Sarajevo još uvijek bilo opkoljeno kao i neka druga mjesta u BiH.

32 Petrisch, Wolfgang: *Bosna i Hercegovina od Dayton do Europe*, Sarajevo, Svjetlost, 2002., str. 55-56.

33 Žepić, Božo: *Enigma Bosne i Hercegovine*, Mostar, Matica hrvatska, 2002., str. 27.

34 Kasapović, Mirjana: *BiH podijeljeno društvo i nestabilna država*, Zagreb, politička kultura, 2005., str. 14.

35 Žepić, Božo: *Pat pozicija u BiH, Prilog kritičkom promišljanju stvarnosti i budućnosti*, Mostar, Ziral, 2005. str. 47.

Srbi kao jedan od tri konstitutivna naroda podržavaju Dayton jer im je stvorio „državu u državi“. Bošnjacima Dayton odgovara jer omogućuje majorizaciju Hrvata i odlučivanje na većoj razini u Federaciji. Hrvatima su Daytonom samo obećana prava kao konstitutivnom i jednakopravnom narodu, ali većina toga nije ispunjena. Samo ustavnim promjenama Bosna i Hercegovina može biti održiva kao država, no do toga još nije došlo dugi niz godina iako su pokrenute određene inicijative i od strane domaćih političara i predstavnika međunarodne zajednice. Jedni traže ukidanje entiteta, drugi stvaranje trećeg entiteta, treći kantonizaciju po švicarskom (ili Belgijskom) modelu...

9. Zaključak

Mirovni planovi i sporazumi koje je međunarodna zajednica donijela tijekom sukoba na prostoru bivše Jugoslavije trebali su dovesti do mirnoga rješenja sukoba između triju zaraćenih strana u BiH. Iz kronološkoga prikaza ovih planova i sporazuma možemo zaključiti da su se temeljili na nacionalnom ključu, odnosno nekoj vrsti „podjele“ kako je se dana naziva u medijskom i informacijskom prostoru. Sukob na prostoru BiH je mogao biti zaustavljen mnogo ranije da je došlo do dogovora o ustavnom uređenju BiH. Hrvatski politički predstavnici su jedini pristali staviti potpis na sve ponuđene planove i sporazume u cilju zaštite i očuvanja vlastitoga identiteta ali i opstojnosti BiH kao samostalne i suverene države. Kao najmalobrojniji narod u sukobu sa Srbima i kasnije Muslimanima/Bošnjacima kroz ratni sukob, koji se nepotpisivanjem ponuđenih sporazuma produžavao iz dana u dan, dovedeni su u najnepovoljniji položaj u odnosu na druga dva konstitutivna naroda. Srpski i bošnjački politički predstavnici su svoje nepotpisivanje sporazuma ili povlačenje potpisa sa sporazuma pravdali očuvanjem BiH. Različito viđenje političkog uređenja BiH: Muslimani/Bošnjaci su željeli građansku BiH, Srbi su željeli posebnu državu, a Hrvati federaciju, dovelo je do „prisilnih sporazuma“ Washingtonskoga i Daytonskoga, koji su zaustavili rat, a nisu donijeli mir. Bez rješenja uređenja BiH kao države triju ravnopravnih i konstitutivnih naroda ne može doći ni do demokratičnosti i razvoja BiH.

Izvori:

- [1] Begić, Kasim I.: Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991.-1996.), Sarajevo, Bosanska knjiga, 1997.
- [2] Blaskovich, Jerry: *Anatomija prijave*, Zagreb, Moderna vremena, 1998.
- [3] Boras, F., *Kako je umirala Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina*, Mostar, M.P. Car-tonprint Co, 2002.
- [4] Boras, F., *Bosansko-hercegovački kaos 1990.-1995.*, Mostar, Matica Hrvatska, 2006.
- [5] Čavalović, V., Kako je počeo rat u Bosni, u: Dom i svijet, 11. 4. 2002., br. 380 <http://www.hic.hr/dom/380/dom02.html> (19. 9. 2011. god.)
- [6] Hećimović, E., Povratak u budućnost, BH Dani <http://www.bhdani.com/arhiva/215/t21511.shtml> (5. 2. 2010. god.)
- [7] Ilić, G., „HRVATI U BIH 1991.-1995. GODINE: NACIONALNI SUKOBI I ULOGA MEĐUNARODNE ZAJEDNICE U MIROVNIM PROCESIMA“, u: National security and the future, number 3, 2008.
- [8] Jonjić, T., Velika Britanija i razbijanje BiH http://www.tomislavjonjic.iz.hr/VII_10_britanija.html (17. 9. 2011. god.)

- [9] Kasapović, M., *BiH podijeljeno društvo i nestabilna država*, Zagreb, Politička kultura, 2005.
- [10] Owen, D., *Balkanska odiseja*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada i Hrvatski institut za povijest, 1998.
- [11] Pogarčić, V., „Odgonetavanje bosanskohercegovačke sfinge“, u: *Hrvatska budnica*, Osijek-Mostar, 1995.
- [12] Prlić, J., *Nesavršeni mir*, Mostar, Ziral, 1998.
- [13] Petrisch, W., *Bosna i Hercegovina od Dayton do Europe*, Sarajevo, Svjetlost, 2002.
- [14] Starešina, V., *Vježbe u laboratoriju Balkan*, Zagreb, Naklada Ljevak, 2004.
- [15] Pogarčić, V., „Ustavni aranžmani za Bosnu i Hercegovinu“, u: *Zbornik rasprava Herceg-Bosna ili...*, Mostar, Ziral, 1996.
- [16] Žepić, B., Pat pozicija u Bosni i Hercegovini, *Prilog kritičkom promišljanju stvarnosti i budućnosti*, Mostar, Ziral, 2005.
- [17] Žepić, B., *Enigma Bosne i Hercegovine*, Mostar, Matica hrvatska, 2002.

